

Szó- és szólásmagyarazatok

Ismerem még szilvafa korából. Mint az ÉrtSz. egykori munkaközösségének tagja emlékszem arra, hogy az ötvenes évek második felében egyik buzgó munkatársunk, Nyigri Imre nyomatékosan szorgalmazta, hogy ez a tőle szívesen használt szólás kerüljön bele az ÉrtSz.-ba. Javaslatát Lengyel Lajos és Loványi Gyula is támogatta. A szótár frazeológiai anyagának gondozója, O. Nagy Gábor, e szólást nem ismerte, s irodalmi adatot sem talált rá. Homályban volt előtte a különös szólás eredete, keletkezésmódja is. Az O. Nagy Gábor halála után az MTA Nyelvtudományi Intézetének tulajdonába került kéziratos szólásmagyarázó anyagból kitűnik, hogy argó eredetűnek gyanította. 1960 folyamán O. Nagy végre maga is hallotta a szólást a „Három tavasz” című operettben. (L. uo. a kéziratos anyagban.) Mindezek alapján O. Nagy Gábor teljes joggal felvette a szólást az ÉrtSz. *szilvafa* szócikkének végére ekképpen: „Sz: (*ritk, gúny*) [= ritka, gúnyos] ismerem (még) ~ [= szilvafa] korából: ismerem még abból az időből, amikor jelentéktelen ember volt” (ÉrtSz. 6: 278). Hasonló értelmezéssel és „elavulóban” minősítéssel szerepeltette a szólást O. Nagy Gábor a „Magyar szólások és közmondások” (Bp., 1966. 641) című összefoglaló művében is. L. még ÉKsz. 1288: „Sz: *kív* [= kiveszőben, elavulóban]: ≈ [= szilvafa] korában, korából: jelentéktelen ember k.”

Azóta én magam is figyelemmel kísértem e szólást, s megállapítottam, hogy időnként fel-felbukkan a mai nyelvben is. Nemrég a rádió egyik prózai adásában hallottam. S váratlanul az eredetére, keletkezésének körülményeire is fény derült. Ember Mária Viccgyűjteményében (Bp., 1985. 35) a „Paraszt viccek” fejezete tartalmazza a következő, „Régi ismeretség” feliratú viccet: „Új fakeresztet állítanak fel a falu végén. Az összesereglettek mind leveszik kalapjukat, csak Kovács nem. Észreveszi a pap, rászól: — Kovács uram, miért nem veszi le a kalapját a mi urunk Jézus Krisztus előtt? Kovács így felel: — Azért nem, tisztelendő úr kérem, mert én még ismertem szilvafa korában.”

A szólás tehát egy hatásos vice csattanójából önállósult. A tréfás történetek, közkeletű adomák, viccek csattanójából nem kevés szólás született. A régebbiek közül ilyen az *előre iszik a medve bőrére; ha akarom, vemhes, ha akarom, nem vemhes; megrázza, mint Krisztus a vargát* stb. Az újsütetű szólások közül közismert vice csattanójára megy vissza a *most itt állok megfürödve; túl szép a menyasszony; lenyeli a békát* stb. (Az adomás szólások kérdésköréhez l.: Éri-Halász Imre: Ki ne mondja! Bp., [1943.] 113; O. Nagy Gábor: MNyTK. 87. sz. 16–9, Mi fán terem?³ [1979] 78–9.)

Kiss Lajos

Szamosszeg földrajzi nevei és a népetimológia. Egy korábbi tanulmányomban (NyK. 75:412–3) említést tettem a szamosszegi *Küsszeg* dűlőnévvel kapcsolatban arról, hogy e Kraszna–Szamos közén fekvő település lakóinak körében mennyire dívik és mennyire fontos az általuk használt földrajzi nevek népetimológiával történő értelmesítése